

MAKTAB BIOLOGIYA TA'LIMIDA TIRIK O'SIMLIK OBYEKTLARIDAN FOYDALANISH

Tursunova Xursanoy Qurbonmurotovna

Surxondaryo viloyati, Uzun tumani 63-umumta'lim maktab biologiya fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA Maqolada maktab biologiya ta'limida tirik o'simlik obyektlaridan foydalanishning metodik imkoniyatlari tahlil qilinadi. Muallif tabiiy ob'ektlar bilan ishlashni kuchaytirish zarurati va zamonaviy maktab sharoitida biologiyani o'qitishda tirik o'simlik ob'ektlaridan foydalanish usullarining etarli darajada rivojlanmaganligini ta'kidlaydi. Maktab biologiya ta'limida tirik o'simlik obyektlaridan foydalanishda o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlari, bilim doirasini kengaytirish hamda ularning bevosita hissiy va amaliy faoliyati uchun boy imkoniyatlar bor.

Kalit so'z va iboralar: maktab, biologiya ta'limi, tirik o'simlik obyektlari, metodik imkoniyatlar, fanga bo'lgan qiziqish, bilim, hissiy va amaliy faoliyat.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЖИВЫХ РАСТИТЕЛЬНЫХ ОБЪЕКТОВ В ШКОЛЬНОМ ОБУЧЕНИИ БИОЛОГИИ

АННОТАЦИЯ В статье анализируются методические возможности использования живых растительных объектов в школьном обучении биологии. Автор подчеркивает необходимость усиления работы с природными объектами и недостаточную развитость методов использования живых растительных объектов при обучении биологии в современных школьных условиях. Использование живых объектов растений в школьном биологическом образовании открывает богатые возможности для интереса учащихся к науке, расширения объема знаний, их непосредственной эмоциональной и практической деятельности.

Ключевые слова и фразы: школа, биологическое образование, живые растительные объекты, методические возможности, интерес к науке, знания, эмоционально-практическая деятельность.

USE OF LIVING PLANT OBJECTS IN SCHOOL BIOLOGY EDUCATION

ANNOTATION Methodological possibilities of using living plant objects in school biology education are analyzed in the article. The author emphasizes the need to strengthen work with natural objects and the insufficient development of methods of using living plant objects in teaching biology in modern school conditions. The use of living plant objects in school biology education has rich opportunities for students' interest in science, expansion of the scope of knowledge, and their direct emotional and practical activities.

Key words and phrases: school, biology education, living plant objects, methodical possibilities, interest in science, knowledge, emotional and practical activity.

Kirish.

Bugungi kunda insonni tabiatga munosabat mas'uliyatini shakllantirish va oshirish mazmuni, metodikasi, texnologik mexanizmini yaratish pedagogikaning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Har bir shaxsning tabiat qonunlarini bilishi va undan hayotda to'g'ri foydalana olish ko'nikmasi ona tabiat uchun ham, jamiyat uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan tabiatshunoslikni tarkibiy qismi bo'lmish biologiya ta'limining samaradorligini oshirishning didaktik prinsiplari, mexanizmini ishlab chiqish soha mutaxassislari oldidagi dolzarb vazifadir. Didaktik prinsiplar, metodlar, vositalar ta'lim-tarbiya mazmuni, jumladan biologiya ta'limi metodikasi yaratilgan, ma'lum darajada muayyan yutuqlarga erishilmoqda. Ta'lim jarayoni mexanizmini takomillashtirish bo'yicha har xil metodologik yondashuvlar: kreativlik, shaxsga yo'naltirilgan, texnologik, pragmatik kabi paradigmalar amalyotda qo'llanilmoqda.

Umumta'lim maktablarining biologiyadan ta'lim jarayonida o'quvchilarning fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda quyidagi pedagogik shart-sharoitlar ta'minlanishi lozim:

o'quvchilarni tabiiy dunyoni o'rganishda faol mustaqil faoliyatga jalb qilish;
turli biologik turlar bilan tanishishda tabiatdan olingan namunalar va misollar bilan taqqoslash;

biologiya kursi bo'yicha o'quvchilarni qiziqtirgan savollarga alohida e'tibor qaratish[1].

O'quvchilarning biologik kompetensiyalarni shakllantirish murakkab tashkil etilgan obyekt ekanligini hisobga olib, o'quvchilarning bevosita hissiy va amaliy faoliyati muammolari bo'yicha ishlarni tahlil qilishda tizimli yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqligi to'g'risida xulosa qilishga imkon berdi.

Asosiy qism.

Maktab ta'limining tuzilishi va mazmunida kuzatilayotgan o'zgarishlar nafaqat ma'lum hajmdagi bilimga, balki bir qator kognitiv va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak bo'lgan zamonaviy maktab bitiruvchisini tayyorlashga qaratilgan. Biologiya akademik fan sifatida ushbu muammolarni hal qilish uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadi. Bu biologiyani o'qitishning gnoseologik xususiyati bilan izohlanadi, bu esa, o'quv jarayonini bilimlarning birlamchi manbalari sifatida tirik ob'ektlar asosida tashkil etishni taqozo etadi[2]. Bu eng muhim shart o'qitish usullarining o'ziga xos amaliy xususiyatlarini belgilaydi.

Tadqiqotga ko'ra, biologiya darslarida tirik o'simlik ob'ektlari bilan ishlashni tashkil etish nihoyatda cheklangan. Biologiya o'qitishning boshqa shakllarida tirik o'simlik ob'ektlaridan foydalanish juda kam uchraydi. Ekskursiyalar paytida tabiat bilan muloqot qilish imkoniyati minimal darajaga tushiriladi.

Maktab amaliyotini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda aksariyat maktablarda biologiya fanini tirik ob'ektlar bilan o'qitishning o'quv jarayonini ta'minlaydigan o'quv-tajriba maydoni, tirik o'simlik dunyosi burchagi, maktab issiqxonasi mavjud emas.

Atrofdagi voqelikni bilish tushunchalarni shakllantirishdan boshlanganligi sababli, biologiyani o'qitish jarayoni o'quvchilarda tushunchalarni tarbiyalash va rivojlantirishdan iborat fundamental metodologik qonuniyat asosida quriladi. Biroq, hozirgi vaqtda maktabning ommaviy ishlarida o'quvchilarga tayyor bilim berish, mustaqil fikrlashni cheklash, shuningdek, o'quvchilarning bevosita hissiy va amaliy faoliyati ustunlik qiladi.

Zamonaviy biologiya o'qitish amaliyotining tahlili o'quvchilarning biologik tushunchalarni o'zlashtirishlarida, intellektual va amaliy ko'nikmalarni egallashlarida jiddiy kamchiliklar paydo bo'lganligini ko'rsatadi. Rasmiy manbalar o'quvchilarning

biologik tayyorgarlik darajasining pasayishi haqida ma'lumot beradi. Shu munosabat bilan, bizning fikrimizcha, ekskursiyalar, tabiatda kuzatishlar, biologik ob'ektlar bilan tajribalar, amaliy ishlar va boshqalarga e'tiborni kuchaytirish qat'iy tavsiya etiladi.

Ko'rinib turibdiki, savolning bunday shakllantirilishi bilan biologiyani tirik ob'ektlar bilan o'qitish muvaffaqiyatini ta'minlash va ulardan zamonaviy maktab sharoitida foydalanish usullarini ishlab chiqish muammosi ayniqsa dolzarb bo'lib qoladi.

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, bir qator qarama-qarshiliklar mavjud:

o'quvchilarda biologik tushunchalar tizimini shakllantirish zarurati va buning uchun zarur bo'lgan uslubiy shartlarga rioya qilmaslik o'rtasida;

biologiyani o'qitishning amaliy, amaliy yo'nalishini kuchaytirish zarurati va tegishli o'quv va tajriba maydonchalari, tirik o'simlik dunyosi burchaklari va boshqalar yo'qligi o'rtasida;

tabiiy ob'ektlar bilan ishlashni kuchaytirish zarurati va zamonaviy maktab sharoitida biologiyani o'qitishda tirik o'simlik ob'ektlaridan foydalanish usullarining etarli darajada rivojlanmaganligi o'rtasida.

Ko'rsatilgan qarama-qarshiliklar zamonaviy maktab sharoitida biologiyani o'qitishda tirik ob'ektlardan foydalanish muammosining dolzarbligini aniqladi.

Biologiya o'qitishning moddiy bazasini asosiy qismini tirik tabiat burchagi tashkil etadi. Unda o'quvchilarning biologiyaga bo'lgan qiziqishlari, bilim doirasini kengaytirish uchun boy imkoniyatlar bor. Tirik tabiat burchagi dastlab, o'quvchilar kuchi bilan biologiya kabinetida, sinf derazalarida tashkil etiladi. Tirik burchakda biologik xususiyatlarini o'rganish uzoq vaqt diqqat bilan kuzatishlar olib borishini va tajribalar qo'yishni talab qiluvchi yovvoyi o'simliklar ham bo'lishi zarur. Bunday o'simliklarni ekskursiya vaqtida tuprog'i bilan kovlab olinib, kichikroq gultuvaklarga o'tqaziladi. Tirik tabiat burchagi yosh biologlarning ish joyi hamdir. Bu yerda yosh biologlar kuzatuv ishlarini olib borib, uni natijalarini yozadilar. O'rganilayotgan mavzular to'g'risida, bolalarda tabiat haqida tushunchalar hosil bo'lishiga imkon beradi. Chunki sinfda jonli tabiatni o'rganish uchun har xil xona o'simliklari hamda o'z joylarining daraxtlari uchun xos bo'lgan shoxchalar, barglar, gullar, meva va urug'lar bolishi mumkin. Biologiya darslarida tabiat burchagida o'stirilayotgan o'simliklardan, shuningdek gerbariy va

ekskursiyadan olib kelingan o'simliklardan foydalaniladi. O'quvchilarga bevosita qabul qilish mumkin bo'lmagan tabiat jismlari va hodisalari to'g'risida aniq va to'g'ri tasavvurlar hosil qilish uchun ko'rsatiluvchi qurollardan foydalaniladi. Biologiya darslari tanib olish va aniqlash amaliy metodlarining bir turi bo'lib, tarqalgan o'simliklarni yoki ularning qismlarini farqiga borib, tanib olish xususiyatlarini o'rgatadi. Taqqoslashdagi farqga borish o'quvchining aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi[3]. Farq qilish va aniqlash bo'yicha ishlar darslardagina olib borilmaydi, o'qituvchi tabiatga uyushtiriladigan ekskursiyalarda ham o'simliklarni topish va to'plashni, namunalar yig'ishni, ularning yoshi, vegetativ usullari, tuproq kesmalari, moslashishlarini, o'zgaruvchanlikni o'quvchilarning o'zlashtira olish qobiliyatlariga qarab tanlab berishi kerak[4]. Osimliklar, ular qismlarining shaklini bilib olish bo'yicha ishlarni o'quvchilar uy vazifasi sifatida bajaradilar. Osimliklarni yoshini tabiatda nafaqat yillik halqalardan balki osimliklarni yillik shoxlanishiga qarab aniqlash mumkin. Osimlik bahordan kuzgacha o'sish davriga ega, kuzdan bahorgacha tinim davri boladi. Bu osimlikning bir yoshi demakdir, ikkinchi yilda yana o'sish, shoxlanish sodir bo'ladi. Shoxlanish orasidagi masofa osimlikning bir yoshi hisoblanadi, buni o'quvchilarga tabiatda tushuntirish talab etiladi.

Xulosa, maktab biologiya ta'limida tirik o'simlik obyektlaridan faol foydalanish orqali o'quvchilar amaliy bilimga ega bo'ladilar, daraxtlar yoshini kesmasdan turib ham aniqlash mumkinligini bilib oladilar. Bu biologik hamda ilmiy tushunchalarni shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Пономарева И.Н. Общая методика обучения биологии: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. – М.: Издательский центр “Академия”, 2022. –272 с.
2. G'ofurov A.T., Tolipova J.O. va b. Biologiya o'qitish metodikasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, 2013 yil
3. Tolipova J.O. G'ofurov A.T. Biologiya ta'limi texnologiyalari, - Toshkent: "O'qituvchi", 2018
4. Nuriddinova M. "Tabiatshunoslik o'qitish metodikasi", Toshkent, O'qituvchi 2005- yil